

QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDA INVESTITSİYALAR.

T.D.I.U “MOLIYA”

FAKULTETI, 4-BOSQICH, MMT 97/21 GURUH

TALABASI

Abduxolikov Xusan Abdulaxat o'g'li

Kalit so'zlar: *Qimmatli qog'ozlar, Investitsiya, Aksiyadorlik Jamiyati, Daromad, Aksiya, Obligatsiya, Passiv daromad, Tijorat Banklari, Fond bozori, Investor.*

Ключевые слова: *акции, инвестиции, акционерное общество, доход, акции, облигации, пассивный доход, коммерческие банки, фондовый рынок, инвестор.*

Keywords: *Securities, Investment, Joint Stock Company, Income, Equity, Bond, passive income, commercial banks, Stock Market, Investor.*

KIRISH:

Qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilish har yili tobora ommalashib bormoqda. Tadbirkorlar va jismoniy shaxslar mahalliy va xorijiy aksiyadorlik jamiyatlarining aksiyalarini sotib olish orqali o'zlariga qo'shimcha daromadni ta'minlamoqdalar.

Qimmatli qog'ozlarga investitsiya bu passiv daromad bo'lib, investordan qo'shimcha harakatlarni talab qilmaydi. Aksiyalarning yirik paketini sotib olganda esa jismoniy shaxs jamiyat faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin va aksiyadorlar kengashida ovoz berish huquqiga ega bo'ladi. Aksiyalar sonining ko'payishi bilan bir vaqtda investorning daromadi ham ortadi. Biroq aslida ham bu shunchalik qulay vositami? Aksiyalarni sotib olayotganda qanday muammolarga duch kelish mumkin?

Qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilishning afzalliklari quyidagilardan iborat:

Har kim aksiyalarni sotib olishi mumkin. Buning uchun millionlarga ega bo'lish yoki tadbirkor bo'lish shart emas.

Oz miqdorda aksiyalarni sotib olishni boshlash mumkin. Aksariyat hollarda aksiya sotib olish uchun 100 dollar kifoya. Xorijiy platformalarda savdo qilish uchun esa kamida 1000 dollar kerak bo'ladi, ba'zi hollarda esa ko'proq.

Yirik kompaniyalarning aksiyalari yaxshi likvidlikka ega. Ular odamni yaxshi passiv daromad bilan ta'minlashi mumkin. Agar kerak bo'lsa, bunday

qimmatli qog'ozlar tezda sotiladi. Faqatgina sotib olish va keyinchalik sotish orqali ham yaxshigina daromad olish mumkin. Bu nafaqat chet el kompaniyalarga, balki mahalliy kompaniyalarga ham tegishli.

Qimmatli qog'ozlarni uydan chiqmasdan turib sotib olish va sotish mumkin. Buning uchun faqat maxsus platformada ro'yxatdan o'tish va Internetga ega bo'lish kerak. Barcha jarayonlar kompyuter va dasturiy ta'minot yordamida amalga oshiriladi.

Broker orqali ishlash uchun xaridor tegishli ta'lim olishi yoki yuzlab kitob va boshqa materiallarni o'rganishi shart emas. Broker barcha masalalarni o'zi hal qiladi.

Yosh istiqbolli loyihalarga sarmoya kiritishda investitsiya daromadi yuzlab, ba'zan minglab foizlarni tashkil qilishi mumkin. Buning yorqin misoli – Facebook ijtimoiy tarmog'I, uning aksiyalari qiymati bir necha yil ichida minglab marta oshdi. Natijada investorlar ko'p million dollarlik foyda oldi.

Aksiyador turli yo'llar bilan aksiyalardan daromad olishi mumkin. Masalan, chet elda passiv investitsiya mashhurlikka ega, bunda aksiya sotib olgan shaxs har yili qimmatli qog'ozlardan dividendlar oladi. Agar yetarli bilim bo'lsa esa, aksiyalar qiymati pasayganda ularni sotib olish va ko'tarilganda sotish orqali mumkin aksiyalar savdosi bilan muvaffaqiyatli shug'ullanish mumkin. Yirik aksiyalar paketini sotib olish orqali kompaniyada ulushga ega bo'lish mumkin. Bunda investor ovoz berish huquqiga va kompaniyaning boshqaruv jamoasini tayinlashda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi, hamda boshqa muhim qarorlar qabul qilishi mumkin bo'ladi.

Qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilish valyuta yoki qimmatbaho metallarni sotib olishdan ko'ra risklilik darajasi pastroqdir. Qimmatli qog'ozlarni bir necha daqiqada sotish mumkin. Qimmatli qog'ozlarni sotishda “kredit yelkasi” yo'q yoki minimaldir. Ya'ni, sotishda pul yo'qotish xavfi juda past. Albatta, agar bozorda ma'lum bir kompaniya aksiyalari qiymatining keskin pasayishi kuzatilmasa.

Qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilishning kamchiliklari

Boshqa har qanday investitsiya usuli singari, aksiyalarga investitsiya qilish ham o'zining kamchiliklariga ega:

Qimmatli qog'ozlarni sotib olayotganda kompaniyaning bankrot bo'lish xavfi doimo mavjud. Bunday holda, investor barcha pullarini yo'qotadi. Biroq, agar fond bozorini va korxonada ichidagi vaziyatni diqqat bilan kuzatib borilsa, xavf minimallashtiriladi. Bunday holda, qimmatli qog'ozlardan tezda xalos bo'lish va ma'lum miqdorni qaytarish mumkin.

Aksariyat hollarda aksiyalarni ushlab bo'lmaydi. Ular elektron shaklda sotib olinadi va sotiladi. Agar kerak bo'lsa, ularni qog'oz shaklida buyurtma qilish mumkin. Biroq, bu qo'shimcha vaqt talab etadi va unchalik muhim emas.

Kompaniya muntazam ravishda aksiyalarni chiqarishi mumkin. Bunday holda, ularning qiymati sezilarli darajada pasayadi.

Sanktsiyalar qo'llanilganda yoki inqiroz yuzaga kelganda, aksiyalarning qiymati sezilarli darajada pasayadi. Oldingi pozitsiyalarni tiklash uchun yillar kerak bo'lishi mumkin.

Ayrim korxonalariga nisbatan sanksiyalarning joriy etilishi qimmatli qog'ozlar savdosiga bevosita ta'sir qilishi mumkin. Bunday holda, dunyoning yetakchi birjalari aksiyalarni savdoga qo'yishdan bosh tortadi. Ya'ni, egasi ulardan xalos bo'lolmaydi.

Narxga siyosiy vaziyat ham ta'sir qilishi mumkin. Bunday holda, natijani bashorat qilish juda qiyin va ba'zan hatto imkonsizdir. Vaziyat bir necha daqiqada o'zgarishi mumkin. Bu vaqt ichida siz o'z aksiyalaringiz portfelidan xalos bo'lishingiz dargumon.

Faqat bitta kompaniyaning aksiyalariga pul investitsiya qilganda, barcha mablag'larni yo'qotish xavfi mavjud. Mutaxassislar turli kompaniyalarning aksiyalarini sotib olishni tavsiya qiladilar. Shu tarzda xavflar diversifikatsiya qilinadi. Barcha firmalarning birdaniga bankrot bo'lish ehtimoli nolga teng.

Broker orqali ishlayotganda, mablag'larning bir qismi unga haq to'lash uchun sarflanishini bilish muhimdir. Bunday holda, barchasi uning ishtahasiga bog'liq. Shuningdek, siz ixtisoslashgan kompaniyaning qimmatli qog'ozlarni saqlash xizmati uchun to'lashingiz kerak bo'ladi.

Minimal miqdordagi aksiyalarni sotib olayotganda investor kompaniya faoliyatiga ta'sir o'tkaza olmaydi. Bu faqat yirik aksiyadorlar uchun imtiyozdir.

Daromadingizni oshirish va fond bozorida mustaqil savdo qilish uchun siz maxsus bilimga ega bo'lishingiz va tezda qaror qabul qila olishingiz kerak. Bunday iste'dod hammaga ham berilmaydi. Ko'p odamlar vahimaga berilib, qimmatli qog'ozlarni ushlab turish foydaliroq bo'lgan paytda ularni sotib yuboradilar va pullarini yo'qotadi. Aksiyalarga sarmoya kiritish butun dunyoda keng tarqalgan istiqbolli yo'nalishdir. Asosiysi, aql bilan ish qilish kerak va faqatgina brokerning instinktlariga tayanib qolmaslikdir, chunki u o'z pulini xavf ostiga qo'ymaydi..

Tadqiqotlarga ko'ra, o'zbekistonliklar mablag'larini umuman banklarga qo'yishmaydi, buning o'rniga ko'proq an'anaviy aktivlarga — oltin, valyuta, ko'chmas mulk, mol-mulkka investitsiya qilishni afzal ko'rishadi. Qimmatli

qog'ozlarga investitsiya qilish esa ozchilik uchun xosligicha qolmoqda. Kursiv Research tahliliy jamoasi 2021 — yil boshidan 2023-yil 1-maygacha 28 oy ichida fuqarolar uchun mavjud bo'lgan investitsiya vositalari orasida eng katta daromad keltirganini aniqlashga qaror qilgan. Qimmatli Qog'ozlarga Investitsiya qilinmaslikning eng katta sababi bu aholining moliyaviy savodxonligi pastligida deb ko'rsatildi.

Ma'lumki, qimmatli qog'ozlarga investitsiyalardan olinadigan daromad birinchi navbatda qimmatli qog'ozlar turiga bog'liq. Shunday qilib, aksiyalardan daromad aksiyalarni bugun bir narxda sotib olish va ma'lum vaqtdan keyin boshqa narxda sotish orqali shakllanadi. Shuningdek, aksiyalardan olingan daromad dividendlar shaklida ham bo'lishi mumkin, ammo barcha kompaniyalar ham dividend to'lamaydi. Obligatsiyalar bo'yicha daromad esa pulingizni kompaniya yoki davlatga qo'shimcha to'lov bilan qaytarish evaziga qarzga berish orqali hosil bo'ladi.

Bugun biz bir nechta kompaniyalar misolida aksiya va obligatsiyalar savdosi orqali qancha va qanday qilib daromad olish mumkinligi haqida gapirib beramiz.

Aksiyalardan boshlaymiz. Aksiyalarni sotib olish uchun boshlang'ich kapital sifatida biz 10 million so'mni olamiz.

1. “O'ztransgaz” aksiyadorlik jamiyati.

Aksiyaning o'tgan yildagi narxi: har bir aksiya uchun 25 000 so'm.

Hozirgi narxi: 35 000 so'm.

Dinamika: 40%

Dividend: 0%

O'tgan yilda 10 million so'mga 400 ta donaga yaqin qimmatli qog'oz sotib olish mumkin edi. Bugungi kunga kelib portfel narxi 14,0 million so'mgacha oshgan bo'lardi, ya'ni bugun aksiyalarni sotish orqali 4,0 million so'm daromad olish mumkin edi. Kompaniya dividendlar to'lamaganligi sababli, yakuniy daromad 4,0 million so'mni tashkil qiladi.

2. “Agrobank” aksiyadorlik tijorat banki.

Aksiyaning o'tgan yildagi narxi: har bir aksiya uchun 650 so'm.

Hozir narxi: 720 so'm.

Dinamika: 10,8%.

Dividend: 12%.

Odatda arzon aksiyalarni faqat lotlarda sotib olish mumkin. Masalan, bitta lot 100 ta aksiyaga teng. Shu bois 10 million so'mga o'tgan yilda 154 ga yaqin lot yoki 15,4 ming dona aksiya sotib olish mumkin edi. Bir yil Ichida aksiyalar 10,8 foizga o'sdi va endi ularning portfeldagi qiymati 11,08 million

soʻmni tashkil qiladi. Daromad – 1,08 mln. Soʻm. Shuningdek, dividend hisobiga 12% qoʻshimcha daromad ham boʻladi.

Endi Kapitalbank misolida obligatsiyalar boʻyicha daromadni hisoblash misolini koʻrib chiqamiz. Obligatsiyaning nominal qiymati 1 million soʻm boʻlib, bozorda ham 1,0 million soʻmga sotilmoqda. Yillik stavka 19% ni tashkil qiladi. Shunday qilib, bir obligatsiyadan yil davomida olinadigan foyda 190 ming soʻmni tashkil etadi. Biroq, bu barqaror kompaniyaning eng oddiy obligatsiyasidir. Daromadni aniqlashning boshqa usullari obligatsiyalar turiga, ularning nominal va bozor narxlariga va boshqa bir qator omillarga bogʻliq boʻladi.

Biz qimmatli qogʻozlar qiymati oʻsishining ijobiy dinamikasiga ega boʻlgan kompaniyalarni misol sifatida keltirdik. Lekin hamma biladi, qimmatli qogʻozlar bozori bu nafaqat foyda. Har qanday vaqtda, hatto eng istiqbolli kompaniya ham qadrsizlanishi mumkin. Shuningdek, eʼtiborga olish juda muhim boʻlgan bir qator omillar ham mavjud, masalan, depozitariy xizmatlari uchun toʻlovlar, brokerga komissiya, foyda soligʻi, bundan tashqari, siz qimmatli qogʻozlarni sotishingiz kerak boʻlganda, xaridor topilmaslik xavfi boʻlishi mumkin va natijada sarmoya zarar bilan yakunlanishi ham mumkin.

Shunday qilib, qimmatli qogʻozlar bozorida savdo qilish uchun siz asosiy qoidalarni bilishingiz va har qanday sharoit va bozor oʻzgarishlariga tayyor boʻlishingiz kerak

